

שלום רב לך, חייל יקר!

איני יודע לידי מי מכם, החיילים, יפול מכתבי זה ואיני יודע לאיזה מקום יגיע מכתב זה, אך יודע אני כי יגיע לאחד מבני-עמי הלוחמים לחירות. לכן דע, החייל, כי לא לשוא אתם נלחמים אי-שם במדבריות לוב, בציה ובישימוק, או בערבות רוסיה בין סופות השלג, הקור והצינה. דע כי אנו עוקבים אחרי מהלך המלחמה יותר משאר העמים ובעיקר שמחים אנו לשמוע תהילתכם. בצאתך למלחמה אין אתה עומד בודד בקרב, כי רבות הנפשות, נפשות-אחים, העוקבות אחר גבורתכם. וזה האות: מדי פעם בפעם, בכל חג, מעלים אנו, היושבים בכפר ובעיר, את זכרכם לפנינו ופוקדים אתכם, הנלחמים בחזית ובמערכה, במנחה ובמתנה, לחמו, החיילים, באומץ, כי אלפי בני-עמכם, כקטן כגדול, מצפים לנצחונכם ולולא אתם הגיבורים המגינים המחרפים נפשם למען עמם ומולדתם, לולא אתם, כי עתה דעך כוכב-העם. הנה אתם היום ראשי-העם, עליכם השליך עמכם את יהבו כמשה ואהרן המצילים סמצרים, כעזרא ונחמיה המושיעים ספרס ובבל. היום הטיל עליכם הגורל להציל את עמכם מידי החיה הדיקטטורית ומידי הרשע. לחם בעוז ובגבורה תחת דגל עמך ומולדתך, חזק ואמץ, חייל, עלה והצלח!

בהערצה והוקרה, שלך,

ב

14.7.48

לקיבי החביב, שלום רב!

זה עתה קיבלתי את מכתביו של שרה, מרים ואסתר, הוחרדתי למקרא הידיעה על נפול ארקה בקרב. קיבי! תמיד הבנתי לרוחך וניסיתי להיות לך לסעד בעת צרה. תמיד עזרתי לך ללכת בנתיב הנכון. אולם הפעם, קיבי, דוקא משום שאתה כה זקוק לעידוד, לחיזוק, ליד מדריכה, דוקא עתה הנני חסר-אונים לעזור לך, לנחמך. ראשית, אנוכי רחוק ממך, ולמרות מה שיש ביכלתי לכתוב לך, אף כי יכולת מוגבלת היא, הרי אתה יודע שאין מכתב כשיחה. ואין באפשרותי להביע לך כל רחשי מחשבותי, כי אין מלים על הנניר פועלות כמלים הנשמעות מפה לאוזן. וכיון שאינני נמצא על-ידך ואיני יודע מה הלך-מחשבותיך, איך הגבת על האסון — קשה במקצת למצוא אותן המלים המתאימות כדי לעודדך. זוכר אתה את הפתגם „אין חכם כבעל הנסיון”? אין אדם שיוכל להבין לערך כמי שעבר עליו משבר נפשי כזה, ואמנם אנוכי הנני אותו אדם. כי במות „גוך” אבד לי היקר בבני-דודי והטוב בידיי ובמדריכי. והאסון האחרון נתן בי אותותיו: משבר נפשי המור מאד היה מנת-חלקי בימים האחרונים ועד עתה הנני מתאמץ להיחלץ מזרועות הדכאון שתפסוני כצבת. „גוך” היה לי כאח בחייו ולכן הנני מסוגל להבין את המצב האיום בו אתה שרוי עתה.

ארבעה מכתבים קיבלתי מראשון-לציון וכולם מספרים בכאב על

מות ארקה. העובדה שכה רבים נפגעו מן האסון וכואבים כאבך יחד עמך עלולה לשמש לך אולי קצת מקור לנחמה, ולכן החלטתי לכתוב לך זאת. זכור כי ארקה מת מות-גבורה בקרב, ובנפלו הוריש לך ולי ולכולנו את האפשרות לחיות. בדמו, שהרוה את האדמה, קנה אותה לצמיתות והפכה לנחלת מדינת-ישראל. שאפנו למדינה עברית, לחיי עם בריא וחפשי במולדת מתחדשת, ועלינו לשלם בדמם תמורת הנכס היקר, תמורת החופש. זכור כי ארקה הלך מתוך הכרה והקרבה לקרב ותהיה עובדה זו לך לנחמה ולגאווה.

קיבי, יודע אתה שהכרה הוא לשלם תמורת החופש מחיר יקר מאד ולכן תהיה גאותך על כך שאחיק היקר לך היה אחד מן הקדושים שקנו בדמם את היקר בנכסי-העולם. חזק והתחזק!

ידידך בנפש, הכואב כאבך,

ג

16.7.48

אמא'לה, אבא'לה, עדנה'לה ודודיק יקרים!

— — —

אשר למצב-רוחי והרגשתי: אמנם האוירה השוררת באהלנו שמחה למדי, וזה מקל מעלי קצת את נטל הצער וההרהורים. עודני נתון בצבת האיתנים של הרהורי הצער והכאב על-אודות נוני ולזה הצטרף כאבו של קיבי חניכי על מות אחיו. וכן עלי להיפרד לעתים מן ההוי הרגיל ולהתייחד עם עולמי הפרטי בו הנני שקוע במחשבות על נוני.

איני רוצה להוסיף כאב על כאבכם ולספר לכם רחשי-לבי אני, ואולם, עד עתה איני יכול להשלים עם אותה מסגרת שחורה בעתון, שמתוכה מזדקר שמו היקר של נוני. לא אחת צפה לעיני הדמות האיתנה המוצקה, שופעת-המרץ וכוח-החיים, ואוני קולטות קטע-י דברים שנאמרו ארפעם מלב טהור ואוהב, דברים אשר לגבי לא יסולאו בפז — מחשבות ורעיונות שהיו הגורמים המכריעים בסלילת דרך-חי. וגם בשעות-שמחה, כשקולות-צחוק מהדהדים באוהל ורוח עליצות אוספת את הכל, יש ולפתע מתכווץ לבי בזכרי את הפנים היקרים שאף הם כה אהבו לחייך, לצחוק — ועתה נדמה אותה בת צחוק, ולנצח לא נזכה לראותה. מדי יום ביומו מתקבל העתון ובראשו כותרות באותיות רבתי המספרות על נצחונותינו הנחלת מחלומות ותבוסות לאויב, ידיעות הנוטעות בטחון, שמחה ותקוה בלב כל, ומה גם בלב החייל, אבל שמחת-הנצחונות הולכת ופגה, אש-התקוה הולכת ודועכת בעלות על לבך המחשבה שדוקא אותה נפש חביבה, שחלקה כה רב בנצחונות אלו, אותה נפש בעלת רוח-ההקרבה ואהבת-המולדת שכה ערגה לשמיעת בשורות אלה — אותה נפש אינה מסוגלת עוד לקלוט אותן.

אין ברעתי להרבות בהשתפכות לפניכם ולספר על אותן ההרגשות האופפות בודאי אף אתכם. יודע אני כי זקוקים אתם לעידוד ולא להגברת מחץ-הכאב, ויותר מכולנו זקוקה וראויה לכך הדודה שולמית היקרה. ואמנם הנני משתדל ומתאמץ למצוא זמן שאוכל לנצל לכתובה אליה. כי אין ברצוני לכתוב אליה בשטחיות ועל רגל אחת על נושא

כה כאוב. האמינו לי כי האימונים מיגיעים ביותר וגוזלים מאתי אפשרות כתיבה זו. ואולם אל תקבלו רושם, ולו גם לרגע קט, שהאימונים כה מתישים; לא ולא! אף כי מויעים ומשקיעים מרץ, און וכוח — אך יש סיפוק רב בעבודה. מתחיל אני להרגיש בעליל כי נכנסתי למסלול חייו של החייל. הצטרפתי לדעת מפקדי הדוגלים בסיסמה: "זיעה חוסכת דמיו" ומוטב להשכים להתעמלות בוקר עם גזלת ולהישרט מגדר ההתיל באימונים מאשר...

בברכת עידוד ונחמה, ובעיקר לדודה שולמית,

אהבכם חזק.

ד

28.7.48

לסבא היקר, שלום רב!

בהרדה שמעתי על מחלתך, וידעיה אתרונה זו הניעתי לכתוב אליך באופן דחוף. הקשר בינינו אמנם רופף, ואולם מובטחני שתוכל להודיעני על שלומך בהקדם האפשרי, כדי למנוע ממני דאגה ורהורים נוגים.

ואשר לי: הריני בריא בהחלט. ישנה אפשרות שבקרוב, כלומר בעוד עשרה ימים לערך, יסתיים המחנה; אי לזאת אל תרבו לכתוב לי פן לא אקבל את מכתביכם. העבודה במחנה מתנהלת כראוי וגורמת לי סיפוק־מה. בימים האחרונים נערכו לנו מטווחים שעוררו אצלנו ענין רב.

היום קראתי בעתון על מצעד צבאות ישראל בתל־אביב. העתונים הרבו לבשר בזמן האחרון על נצחונותינו ותבוסות האויב.

לכאורה זוקפים רבים את הקמת מדינתנו לזכות הנער הישראלי הלוחם בנבונה והקרבה. ברם, ברור לי, כי כל אדם היורד קצת לעמקם של הדברים ומנסה לעמוד על גורמים ראשונים להקמת המדינה, מיהס ערך לא ישוער לראשונים שהניחו את היסוד להקמת המדינה, אותם גיבורים שלחמו לא רק בשכנים הפראים אלא גם באי־הטבע, במדבר ובקדחת, שלחמו ללא עורף מעודד ולא זכו להתעניינות עולמית ולא־הדת מיליונים, שעלו מתוך הכרה, נכונות ואהבה למולדת ולחופש. וגם אתה, סבא יקר, נמנה עם אותם גיבורים, ועל זה גאותי. ובבוא היום, ויודע אני כי אותו יום לא ירחק, בו אצא אני לקרב, אדע כי הנני בן למשפחה בעלת מסורת מלחמתית ואעשה כמיטב יכולתי לא להוריד קרנה של משפחתנו.

סבא חביב, כותב אני שורות אלו בהיותי על המשמר ועם כל מאמצי להתרכז במסגרת הכתיבה, כבד עלי הדבר ונאלץ אני לסיימה. ואולם אני תקוה לכתוב בהזדמנות הראשונה, ולפני סיימי הנני שולח לך שוב את איחולי לך להחלמה מהירה.

נכדך אותבך,

ה

8.11.48

לדני, השלום והברכה!

לאחר קבלת מספר מכתבים מסך בריפות, יושב אני לענות לך, ואֵל יקל הדבר בעיניך, כי זה זמן רב שלא נטלתי עט לכתיבת מכתבים. עובדה זו, הגורמת אכזבת־מה לך ולאחרים, נובעת מן הסיבה השכיחה והיא חוסר זמן ותשישות גופנית התובעת בעוז ניצול ההפסקות למנוחה, ומה גם בימים האחרונים שהיו עשירים בבחינות ותחרויות

ודרשו מאמצים גופניים לא קלים. נוסף על כך הרי סיפרתי לך על האופנסיבה הגדולה של "צרות בטן" שנפתחה עלי. אבל נעזוב את ההתנצלויות והסליחות ונעבור לעצם המכתב.

ימים טובים הגיעו וממי הפך לטבה. כיתתנו היום תורנית במטבח; דרך אגב, אחת העבודות המאוסות עלי ביותר. מעדיף אני להתאמץ ולחתור במשך שעות רצופות מאשר לרחוץ כלים מזוהמים במשך שעה. ואולם צבא הוא צבא ועלינו להסתגל לכל, גם לרע ולדוחה. ברם, מצד שני יש גם מעלות לעבודת־מטבח, כי ביום זה ממלאים אנו את הגרעון במזון שנצטבר במשך כל השבוע והאקונום המסכן כבר הסכין לכך שלאחר שכיתתנו עובדת במטבח משחקים מזונותיו במתבואים ומסתתרים באהלינו. כידוע לך מביא אורח חי־הצבא לכיוון בשטחים מסוימים, לסטיה ממסלול־הלימודים, אבל בכל־אופן יש וגם בצבא לומדים משהו ואחד המקצועות שאני עומד להתמחות בו הוא בנין מרתפים וסליקים, — כלומר חצי־מהנדס. אבל, דני! אל תפער את הפה ותתמה. הקשב ושמע עד הסוף:

בערב ששי ערכנו "קומיץ" מפואר באוהל. אנו דוגלים עתה בסיסמה "המטרה מקדשת את האמצעים", וכיון ש"קומיץ" הוא אחד הדברים החיוניים ביותר בשבילנו, היילי מדינת־ישראל, החלטנו לבצעו ויהי מה! באותו יום "ברחו" בקבוק־שמן ובקבוק־יין ממחסן האקונום; משטרת־המטבח, דהיינו ראש־לחם ושתי חלות, יצאו בעקבות הבורחים. כדי להחיש את קצב הרדיפה התישבו על גלגלים בדמות תפוח־אדמה וכל המערבולת השמנה הזאת התגלגלה ישר מתחת למיטותינו. באותו יום חסכנו עבודה גם לתורנים, כי תחת להשאיר את כלינו המלוכלכים על השולחנות, לקחנום לאהלנו. בקיצור: אותו לילה ישבנו עד אחרי חצות, כלומר, עד אחרי 9 בלילה, כי בדרך כלל בשעה זו כבר ישן המחנה כולו ושקיע בים־החלומות. ברור שאנשים הנמצאים ערים עד 10 בלילה שומה עליהם לשכב לישון ללא דחוי וגם לכלוך וכלים "סחובים" לא ימנעו מהנשים תכנית זו. אי לזאת נפלנו למיטות וכעבור כמה דקות כבר ראיתי עצמי "מקבל חופש" — ביטוי לחלום נשגב, למחרת בבוקר, לפני ביקורת המפקד, אספנו 3 שקים ושמנום מכסה לכלים הסחובים. כל זאת דחפנו מתחת למיטה — ותתכסס עליה יפה. ברם, בעת המפקד, הודיעונו כי מטעם המטה תיערך היום ביקורת חמורה באהלים. הזמן שהוקצב לנו לסידור האהלים — כחצי שעה, החלה העבודה בקדחתנות בכל המחנה; האהלים נמתחו ונוקו, קושטו וצוּחצחו, ורק אהלנו האומלל נשאר רפוי ועלוב, מתגנדג מצעם צעקותינו וסערת־ויכוחנו. ברור שנושא־הויכוח היה מה לעשות בכלים "הסחובים", בלחם, בתפוח־האדמה וכו'... ובסופו של דבר נטלנו על עצמנו, יורם ואני, לחסל את הכלים. הרמנו את מחצלות האוהל במקום שעומד השולחן, התחלנו לחפור ולהטמין שם כלים, מזלגות, סכינים וכו'; לספלים לא נותר מקום. הרמנו מחצלת מתחת לארון הקטן והטמנו שם את הספלים. מתקרבת השריקה למפקד ואנו עורנו מזוהמים ושחורים ורצפת־האוהל ממש כים סוער, גבעות ובקעות, פה האדמה קשה ופה רכה. אתה דורך דריכה הגונה ושומע נקישת ברזל בברזל. נשמעת השריקה למפקד־האהלים. המפקדים מתחילים לעבור לביקורת. את הלחם זרקנו בין הצברים ואת בקבוק־השמן עטפנו במעיל והנחנו אותו על הארון. נכנס המפקד לאהלנו. "הקשב!" רועמת הפקודה. הוא גועץ בנו עינים חודרות: "מה זה, אתם בג'ונגל? מדוע הנכם כה מלוכלכים?"

אה, רציתי ונתקלתי ביתד של האוהל, אז נפלתי והתלכלכתי". המפקד: "להבא שלא יקרה כזאת!" הוא בודק את האוהל, מבחין

בגבשושיות מתחת למחצלות. הקשיבו הגה כולכם! רוצה אני כי מיד לאחר הביקורת תרימו את המחצלות ותישרו את רצפת־האהל. מה אתכם? איפה אתם חיים?"

חרדה וחדוה מפעמות בנו בצוואת. הוא אמנם הרגיש בדבר־מה, אולם מי יתן ויסתלק כבר מכאן. אלא שה־גודניק" הזה החליט, כנראה, להראות לנו נחת לשונו המגדנדת והעביר מבטו סביב: "מה עושה מעיל זה שם?" והצביע על הארון הקטן.

יורם: "זה כלום, לא הספקנו לתלות אותו".

הוא ניגש אל המעיל, לוקח בידיו את השרוול וממששו בין אצבעותיו. "מהיכן מעיל זה, מן הבית או מן הצבא?"

כולנו דבוקים למקומותינו, נועצים עינינו במפקד ולבנו הולם כפטיש: הרי הבקבוק שם! הה, אלוהים אדירים! — לשוננו כאילו נדבקת לחיך וממאנת לענות.

לבסוף מתאזר עוז היים (הוא שקרן המחנה המכונה "ברון איש מינכהויזן") ומגמגם:

"זיזוה שלי מ־מ־מהבית".

לפתע רואים אנו את דני גוחן, מרים געל ומכה על הארץ. מפקד המחנה פונה אליו בתמיהה ורוגז מהולים ואולם אנו נושמים לרווחה. אכן ניצלנו: דני הלך חילצנו משואה.

הוא מתרץ את מעשהו המזר: "ראיתי עקרב ומיהרתי להרגו".

מפקד המחנה: "והיכן הוא?"

דני: "דבוק לנעלי".

בסופו של דבר נסתבר שהיה זה מקק רגיל, אבל מקק רב־חסד זה הקריב את הייו על מזבח הצלת האוהל. יהי זכרו ברוך!

בכלל החלטנו שהיינו כאן חדגוניים וכדי לשוות להם רבגוניות עורכים אנו "קומזיצים" לעתים די קרובות. כן שומר אני על מסורת טיול־הערב שלי — היינו, טיול קצר לשפת־הים, שבו יורם ואני מחליפים דעות, מבקרים, משתפכים ומספרים איש לרעהו קצת מהויות העבר. אבל, דני, הרי מרגיש אתה כבר שאנוכי נסחף בורם השטויות ולכן מוטב להפסיק ואפילו לסיים. וכדי להיות בטוח בתשובתך המהירה אציג לך אילו שאלות שישמשו לך נקודות וראשי־פרקים למכתבך הבא: מצב חברתכם כיום ועמדתך־אתה בחברה (שאלה זו כוללת את הבעיות והשאלות שאתם נתקלים בהן ואת התלבטויותיכם). מצבך בנימנסיה, גישתך ללימודים ויחסך אליהם, דרכך בעתיד: החשבת על קו מסוים בחיים, על מקצוע ויעוד — ואם כן מהו ואיזהו? כיצד רואה אתה את עתידך בסניף, כחבר פעיל, כמדריך, כממלא תפקיד אחר או סתם חבר המשלם מסים? — — — עד לתשובתך המחירה היה שלום והתחזק!

בידידות,

י

14.12.48

לדני החביב, שלום רב!

— — —

יודע אתה, דני, שתמיד השתדלתי להחדיר ללבתיכם בטחון עצמי, כושר פעולה עצמית. בטחון עצמי הוא דבר חיובי, אדם חסר תכונה זו דרכו זרועה מכשולים והוא חסר אונים להסיר מכשולים אלה וזקוק תמיד לעזרת אחרים. אולם דבר זה רצוי וחיובי בשעה שהוא נמצא במידה מסוימת, עד גבול ידוע: אם יש עודף בתכונה זו — כלומר, בטחון עצמי מופרז — עלול הוא

להזיק, ומדוע? התכונה לעלות ולהתרומם מעל לרמה האנושית הכללית הריהי תכונה הטבועה בנפש האדם, כמעט כל אדם שואף להעמיל ולעלות מעלה בשלבי החברה, ולשאיפה זו אין גבול קבוע. אדם מציב לעצמו מטרה, אליה הוא נכסף ואליה הוא חותר, ואולם בהגיעו למטרה זו, לבסוף, עליו להציב לעצמו מטרה חדשה, רחוקה ונשגבה יותר, ולהמשיך לחתור לקראתה. ואולם אם אדם חונן בבטחון עצמי מופרז ונוסף לכך מלעיטים אותו אחרים בבטחון ועליונות, סופו של דבר שידיו תרפינה ורצון ההעפלה יישלל ממנו. והתופעה טבעית היא בתחלת, כי אדם הבטוח בעצמו במידה שווא חושב שהוא עולה על השאר ולכן מגיע לו יותר ואין לו ספק שיקבל זאת — למה לו להתאמץ, אם באפשרותו להגיע למטרתו ללא מאמץ? והוא הדבר לגביך, דני, מרצך וכוח רצונך העצום להתעלות על אחרים הם שהנחוך עד הלום ועזרו לך לעלות ולהתנשא בחברתך (ברור שלא רק הם, אבל תודות להם): אבל כל תשלח עצמך שמטרתך הושגה ואל תכלה את מרצך ותחתיו תחל לקפוא בשאנונות על שמריך. לא ולא! המשיך להיות פעיל ורוה־מרץ — וראית ברכה.

— — —

בידידות והוקרה,

י

4.1.49

לביבי היקר, שלום רב!

— — —

...הרביתי בדברי להזכיר חינוך לחיי־חברה וללאומיות. יש ואני מנסה לחשוב ולהגדיר לעצמי במה מתבטא החינוך ללאומיות, והתשובה היא: להיות מסור לעם ונכון למלא דרישותיו, ובכן, מה הדרישה החיונית וההשובה לנו ביותר כיום? הלא היא כיבוש הארץ. בכיבוש זה אני מסתפק בשפיכת־דם ובחפירת־עמדות. יש לכבוש את השממה, לבנות, להקים על צהי־סלע בית וגן. יש לגאול את כל השטחים הנרחבים שברשותנו מעוזבתם ומשממתם, וזה ייעשה עלידי ישובם: יש לישוב את הנגב, להקים בו נקודות־ישוב חקלאיות, תעסיתיות וכו', מכאן שוב שואל אני את עצמי: כיצד גיבש את הנגב? איך נפריחו ונקימו? הייתכן שעלידי היותי אורה טוב ומשלם־מסים נאמן יקום הנגב? לא! עלי להיחלץ ולבנותו במו ידי. ואולם גם זה לא ייתכן, האומנם יוכל אדם אחד, ולו גם רב־מרץ־ופעלים, להקים בכוחות עצמו מפעל בנגב? לא ולא! הנגב ייכבש רק על ידי מלחמה מלוכדת בו, מלחמה בכוחות משותפים, עלידי עזרה הדדית ותיאום־עבודה, עלידי תמיכה ועזרה מן החוץ ועבודה מפרכת מבית. רק כך נבנה את ארצנו, ודרך זו של שיתוף־עבודה, ליכוד כוחות וכר הלא היא הדרך לקיבוץ, או לפחות למושב שיתופי. הנה כי כן חוזר אני שוב לאותן הדעות השכיחות כיום בתנועתנו — חינוך לקיבוץ.

— — —

בהערצה והוקרה,

ח

18.2.49

אמא'לה, אבא'לה, עדנה'לה ודודיק יקרים!
יושב אני עתה לעת ערב בחדר־התרבות, מאזין לצלילי הרדיו ולשיחות־חברים ומנסה להתרכז ולכתוב, אולם מסופקני אם יעלה כזאת בידי מאחר שהעייפות השתלטה עלי ונותנת אותותיה בי.

הדרך חזרה עברה בסדר גמור. מיד עם הגיעי לתל־אביב מצאתי את האוטו שנועד לנו ולאחר רבע שעה בערך עזבנו את העיר. בשעה 12.00 הגענו למחנה, אולם אך ירדנו מהאוטו, עוד לפני שהנחנו את חפצינו בחדרים, כינסונו והודיעו לנו על הנסיעה הנכונה לנו. בקיצור: עלינו יהיה ליצג את חיל־הים במסדר הכתרת־הנשיא. לכן מיהרנו להתכונן וכעבור שעה סיימנו את ההכנות — נכונים לדרך! הידיעה על הנסיעה עוררה התלהבות בין ה"חברה" ובכליות־עניים ציפינו לנסיעה, אבל, כמו להכעיס, בושש האוטו לבוא ותחת לעזוב את המחנה בשעה 2.00 יצאנו לדרך בשעה 4.00. האוטובוס היה קטן מדי וכיון שהיה עלינו להכניס את החפצים פנימה, מחוסר מקום על הגג, ישבנו דחוסים ולחוצים מאין יכולת להגיע אבר. עשינו כשתי תניות קצרות בדרך, והנסיעה בכללה גזלה מאתנו למעלה מארבע שעות. מעת צאתנו עד השקיעה עברנו את כברת הדרך עד רמלה. לשוא ניסינו להתבונן ולתהות על הנעשה סביבנו ועל מקומות הימצאנו. החושך שאפפנו מנע מאתנו לראות כל זאת. נכנסנו לירושלים בלילה, בכניסה לעיר היו תלויות סיסטמות, רחובות־העיר היו מוארים בחלקם, אבל דוממים וכמעט לא נראה בהם איש. בירושלים לא ביקרתי הרבה. לא הכרתיה ולא הייתי קשור אליה, ובכל־זאת הרגשתי את התגברות פעימות־לבי, הרגשתי כי רוח מיוחדת מלווה אותי הלום, הרגשתי אותו רגש של הצלה לאחר הסערה, כאילו אני עצמי נשאתי והתיסרתי ועמדתי על סף המוות והתורבן — וההצלה באה לי כנס. אז ניסיתי לתאר לעצמי את סבלות בני־העיר ורגשותיהם של אלה שחוו את כל הסבל מבשרם, שעמדו חסרי־אונים ונתקוה נגד האויב וכפשע בינם לבין המוות. היתה זו הרגשה עמוקה ונעימה. השתכנו בבנייני שולר; אמנם דאגו לספק לנו מיטות ובכל־זאת חשבתי בלילה שרגלי קופאות.

בבוקר נערכנו שוב ועם אנשי חיל־הרגלים, חיל־האוויר והמשטרה ערכנו חזרות ותרגילים לקראת המסדר. דרך אגב: כל המשתתפים היו קדטים מן החיילות השונים. בשעה 10.00 בערך התחלנו לצעוד בסך כשפנינו מועדות אל בית־המוסדות. את המצעד ותגובת בני־ירושלים אינני מתאר לכם, כי לבטח קראתם על כל זאת בעתונות. היה זה מצעד מיגע במקצת, אולם כשהייתי מסתכל בפני התושבים שבאו להתבונן בו וכשראיתי את פניהם המפיקות אושר, את עיניהם הנוצצות משמחה ואת התלהבותם למראה המצעד לא היססתי להמשיך לצעוד בסרף וברצון.

ליד בית־המוסדות עמדנו זמן ממושך וחיכינו לבוא וייצמן. בינתיים הספקנו לראות את בגין על פמליתו, את שפרינצק, את חזן ועוד. לבסוף הגיע וייצמן עם משמרת־הכבוד שלו. גם את המפקד שנערך לכבודו והמסקר שלו לא אתאר מאותה סיבה שכבר הזכרתי. אבל בשעה שהוא עבר על פנינו חיוור, זקוף־קומה ומשיב בהצדעה, נוסכה בי רוח מיוחדת שכמוה עוד לא הרגשתי, רוח של אושר וגאות. באותם רגעים מאושר הייתי על שזכיתי להשתתף במפקד־ההכתרה.

היה זה אחד המראות הבלתי־נשכחים שביטאו את עצמאותנו ומדינתנו.

ט

23.2.49

לאהובה, שלום רב!

בדברייך מתלבטת את בשאלה: מה ערך יש להיים? לאמיתו

של דבר אינני רואה צורך לעצמי לענות לך עליה. הואיל ואם תחשבי קצת הרי תגיעי בעצמך לתשובה. החשבת פעם מה בכלל ערך חייו האדם, ומה הם החיים בכלל?

האדם לא נולד מרצונו, ואולם כל אדם יציר־החיים מפעם בו, כל אדם שואף להמשיך לחיות ואינו אומר גואש עד רגעו האחרון. על כך יעידו הטובע הנאחו בקש, הגוסס המסרפר, הפצוע הנלחם לחייו, ולא רק האדם כן. יציר־החיים טבוע בכל חי.

האדם שואף ליצור ולפעול, לתת פורקן וביטוי לתסיסות־חייו. יש מוכשרים וגאונים הממציאים המצאות ועל זאת גאותם. הם עוזרים להתפתחות האנושות ומקדמים את האנושות. יש הוגיד־עות, סופרים וכר, אשר אף הם מפחחים את התרבות, מרימים את קרנו של האדם ומציעדים אותו הלאה בשלבי ההתפתחות. אבל טעות היא לחשוב כי בני־אדם מחוסרי־ערך הם בעולם. בכל מכוונה עצומה יש ברגים רבים; יש בורג חשוב יותר ויש חשוב פחות, אולם כולם בעלי ערך מסוים. והוא הדבר באנושות: יש אנשים חשובים יותר, גדולים יותר, פועלים יותר, ויש נחותים מהם, אולם לכולם יש ערך. לא על הרוח לבדו יחיה האדם. אותו ממציא גאון לא יוכל להתקיים בלעדי האיכר המספק לו מזונו ובלי החרשתן המספק לו מכשיריו ובלי הרופא המעלה לו ארוכה. הנה כי כן רואה את, כי אדם אדם ותפקידו בחיים. אני מרבה להזכיר את המלה אנושות. האנשים יוצרים לטובת האנושות, אבל מי היא האנושות הזאת שלמענה יוצרים ובוראים? היא המרוממת אדם ומשפילה חברו. האנושות הזאת היא את ואני והוא וכל בני־האדם. החיים והסגדל והפקיד והשוטר והפושע והחכם והעמל — כולם מהווים את הגוף הזה הקרוי אנושות. ובנפול אחת הנפשות הללו נפגם גוף האנושות. אמנם לגביה אין ערך רב לחי הפרט, אבל פרט ועוד פרט הם המהווים את הכלל. ועתה נסיינא להעלות בדעתך מה היה גורל האנושות הזאת אילו חשבו כמוך רבים, ורבים יש להם הצדקה לכך. מחשבותיך אלו נובעות מתלאות־העבר, מהעוול שנגרם לך בקטנותך (ואני מדגיש: עוול), אבל הן בגורל רבים נפלו יסורים ושואות כשלך וגם גרושים מהם. האומנם מצדיקה עובדה זו הרהורים משונים כאלה? האם יש בסיס ויסוד לרעיונות כאלה שהבעת את?

לא אגזים אם אומר, שהאנושות כולה צפויה לכליה אם תלך בדרך שאת תתוי לה. להיפך: עליך לחגור מרצן וכוחך ולהתגבר על המכשולים הנורעים בדרךך, והיוו הם לך לקח, ומהם תלמדי מוסר השכל. לאחר שחזית מבשרך מה עלולים לגרום, מעשים טובים כאלה מובטחני שתדעי להימנע מהם ולהילחם בהם, ואם כך תעשי הרי יגדל ערכך. תהיי בבחינת רופאת־נפש, ועוד יותר מזה: לא רק רופאה אלא מונעת מחלות מאנשים שיש בהן כדי להביאם למצב בו היית שרויה את. הנה טעם מוצדק וחשוב להיך! אבל, אהובה, כמעט שאני חוזר על שטויותיך־את. לכן אינני רוצה להרבות בנושא זה. אף כי רבות יש לדבר עליו ואולי להתווכח. בשורות זעומות אלו הבעתי דעה הקשורה בבעיתך, אבל חוזר אני כי רק מעט מזעיר כתבתי לך על נושא זה; רבות יש לכתוב. עת אני שוקע בשרעפי צצים רעיונות רבים על כך, אלא שאינני עומד לכתוב לך זאת. — א) בגלל חוסר זמן ואי־נוחיות הכתיבה; וב) כיון שרצוי לדבר על כך פנים אל פנים, ועוד יותר רצוי שתחשבי קצת בעצמך ולבטח תגיעי למסקנות נכונות, ותיוכחי כי הרבה יש באפשרותך לפעול ולעזור לוולתך, לגרום אושר לאנשים וזים וכן לעצמך.

ולכן, אהובה, אל תתני מקום למחשבות־יאוש אלה. הדבירי אותן ועקרין מלבך. אל יידמה לך כי ערכך פחות כמלוא הנימה משל אחרים; לא ולא! אל תירתעי בשל העבר הקשה; התגברי עליו והיי גאה על שזכית לסלול דרכך בעצמך על אף הקשיים והמוקשים הרבים שגורעו לך, ואז תבואי על סיפוקך — סיפוק הפעולה והיצירה, ואז תוכלי להמשיך לפעול וליצור ולגרום אושר לך ולנולדתך.

היי חזקה!

בידידות,

11.1.50

יקירי!

אתמול שלחתי מכתב על־ידי חברים שעזבו את המחנה לחלוטין כדי להשתחרר. שמחתם והתלהבותם לרגל השחרור המתקרב הביאוני לידי הרהורי־תוגה. למראה פניהם שטופי־הגיל הירהרתי מה רחוק היום

בו תפעם גם בי הרגשת המשתחרר. יש ולבי דואב לנוכח המחשבה ששנה שלמה משנות־היי עלי להעביר ב„אפס מעשה“. אמנם קשת לגרום „אפס מעשה“, כיון שגם ניקוי־סירות, צביעה וחפירת־בורות לעבודה ייחשבו. אולם עבודה זו שאין סיפוק בצדה משמשת חוליה זעירה והלשה בשלשלת הגורמים העוזרים להתפתחות יעילותי בשלבי־החיים. אבל „ממי המעודד“ שבי מנסה לשמור לבל תפול רוהי; הוא סובר שעצם שהותי כאן יש בה משהו מן החלוציות, מן ההגשמה. אמנם לא ירדתי הגה במסגרת תנועתית הגשמית, אולם בכל־זאת ירדתי הגה מרצוני הטוב, ותודות לעבודה שאני וחברי ממלאים פה, מכרתי שרת באו"ם, שישראל מדבירה את שממותיה ומפריחה את צחיח־הערבה. גורם שני שקוראני לשמח בגורלי, ואף אם מנת־הלקי הנוכחית היא חיים קשים — המחשבה על־אודות אותם שלחמו בעד מקום זה (הנגב) ולא זכו לראותו חוסה בצל דגלי־ישראל.

— — —

אהבכם,